

CHAPTER «PHILOLOGICAL SCIENCES»

CHARACTERISTICS OF THE POETIC SYNTAX OF MYKHAILO KAMENIUK'S WORKS

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИЧНОГО СИНТАКСИСУ ТВОРІВ МИХАЙЛА КАМЕНЮКА

Olena Pokhyliuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-473-3-24>

Abstract. By examining the syntactic structure of poetry, we may comprehend and characterise the current level of linguistic thought as well as the manner in which different writers use it. This linguistic research will provide useful information for analysing syntactic phenomena in language reality. The **object** of the research is a collection of poems by Mykhailo Kameniuk "Songs of a Gentle Vagabond", and the **subject** of analysis is the syntactic features of the poems presented in the publication. The **purpose** of the article is to identify and characterize the specifics of the syntactic organization of Mykhailo Kameniuk's poetry collection "Songs of a Gentle Vagabond", to establish specific methods of organizing artistic imagery at the syntactic level, to select illustrative material that would reveal the poet's linguistic manner of writing. **Research methodology.** The general scientific techniques employed in the analysis of the collection are analysis and synthesis as theoretical methods-operations that, in the first place, aim to comprehend the phenomenon of a poetic work and its existence in the plane of theoretical characteristics; these techniques are subordinated to the need to understand the main trends in the development of the aesthetic and literary discourse of poetry, without which it is impossible to consider the syntactic features of poetic works; and finally, abstraction and concretization

¹ Candidate of Philological Sciences,
Senior Lecturer at the Department of Philology,
Communal Higher Education Institution
"Vinnytsia Humanities Pedagogical College", Ukraine

as theoretical methods of operation; The deductive-inductive method as a cognitive action that allows you to move from the empirical experience of perceiving the structure of a poetic text and its understanding to certain theoretical generalizations (induction), and from them to other phenomena and processes, the comprehension of which is subject to the theoretical positions obtained through generalization (deduction). Using the formal method, which permits analysing a literary work's form as a collection of techniques in terms of their aesthetic impact on the reader, the structural-semiotic method, which aims to characterise the poetic text's structure and is subordinated to the task of carrying out aesthetic communication between the author and the reader, and the method of providing a comprehensive and methodical explanation of the phenomenon of a poetic work and its existence, which is carried out in the process of linguistic and literary cognition, are added to the general scientific methods. **The main content of the article** is a detailed analysis of the syntactic organization of Mykhailo Kameniuk's poetry. Each artist's speech originality is unique due to the structural and stylistic elements of poetic speech, which represent their mood and worldview. Characteristics of the author's basic syntactic structures for the expression of the sentence's principal participants: The majority of subjects are simple, denoted by singular or plural common or proper nouns in the nominative case; subjects that do not function as nouns serve a specific artistic purpose, mainly preserving the emotive and sentimental tone of poetry. Among the compound two-element predicates, the most commonly used predicate is "null-copula + noun in the nominative case", which expresses a constant feature or a qualitative characteristic inherent in the subject. In the poetry of M. Kameniuk, inverse constructions are actively functioning, in which predicates precede subjects, direct objects precede word forms, on which they depend, agreed definitions occupy a postposition relative to descriptive words, often removed from them by other members of the sentence, which transfers the semantic imposition to inverted units. Incomplete syntactic constructions, in particular incomplete elliptical and incomplete contextual sentences, are actively functioning in the author's poetic work. The carried-out research allows us to conclude that the poetic syntax of M. Kameniuk is characterized by the richness and variety of syntactic units that allow to convey the psychological state of the lyrical hero and the originality of the vision of the depicted by the author.

1. Вступ

Постановка проблеми. Михайло Каменюк – відомий сучасний український поет, публіцист, перекладач, журналіст, член Національної спілки письменників України, член Національної спілки журналістів України, заступник голови спілки Слов'янських письменників України, заслужений працівник культури України, кавалер ордена Нестора Літописця Української православної церкви, лауреат низки премій: журналістська премія ім. Костянтина Гришина, літературна премія ім. Миколи Трублаїні, всеукраїнська літературна премія ім. Михайла Коцюбинського, літературна премія ім. Андрія Малишка журналу «Дніпро», всеукраїнська літературна премія ім. Олександра Олеся, всеукраїнська літературно-мистецька премія ім. Євгена Гуцала, літературна премія імені Анатолія Бортняка за книгу поезій «...і знову всеосяжний, всюдоступний світ пахне, як розрізаний кавун», премія імені Віктора Тимчука за книгу «Івча: доля, історія, люди», літературно-мистецька премія імені Володимира Забаштанського, нагороджений відзнаками, серед яких: відзнака Національної спілки журналістів України «Золоте перо», почесна відзнака «За заслуги перед Вінниччиною», відзнака Президента України – ювілейна медаль «25 років незалежності України», почесна грамота Верховної Ради України. З-поміж десятків тисяч написаних автором поетичних творів якісно вирізняється збірка «Пісні ніжного волоцюги», в анотації до якої видавнича група зауважує: «Особливий менестрельний стиль поетової оповіді, образ вічної дороги, стежки, шляху до вищих поривань є спробою оромантизувати вічне найвище людське почуття в класичних традиціях європейської любовної лірики» [9, с. 4]. Утім, цікавими є не тільки проблематика й поетика творчості Михайла Каменюка та його авторське «Я», але й ті мовні, стильові, синтаксичні засоби, які роблять його вірші неповторними. Аналізуючи синтаксичну організацію поетичних творів, ми маємо змогу зрозуміти й описати стан розвитку мовотворчої думки та способів її реалізації в окремих авторів. Подібні мовознавчі розвідки слугуватимуть практичним матеріалом для аналізу синтаксичних явищ мовної дійсності. Об'єктом дослідження є збірка поезій М. Каменюка «Пісні ніжного волоцюги» [9], а предметом аналізу – синтаксичні особливості поезій, представлених у виданні.

Аналіз досліджень. Від 1965 р. і до сьогодні на сторінках регіональних та всеукраїнських періодичних видань маємо понад 200 цікавих публікацій про життя й творчість М. Каменюка, низка з яких розкриває особливості мовотворчості цього відомого митця, торкається різних аспектів його поезії. Так, В. Борецький, М. Драч, І. Зелененька, Л. Любацька, А. Стебелев, М. Стрельбицький, Н. Урсані, М. Холодний у своїх дослідженнях торкаються характеристики тематики й проблематики творчості М. Каменюка, Л. Люблінська, І. Онуфрійчук, Ф. Приймачик розглядають творчість автора в методичному аспекті, пропонуючи на сторінках навчально-методичних видань розробки уроків літератури рідного краю. В онлайн-репозитарії дипломних робіт Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського натрапляємо на магістерське дослідження О. Кришталь «Мовотворчість поетів-випускників Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, у якому виявлено закономірності системи мовних засобів поезії М. Каменюка, досліджено образно-тропеїчні ресурси ідіостилу його поетичної спадщини, з'ясовано особливості синтаксично-стилістичної організації поетичного доробку митця та простежено найзагальніші закономірності процесу еволюції його поетичної майстерності.

Вивчення особливостей художнього синтаксису ведеться в Україні активно й продуктивно. Підтвердженням наукового інтересу до синтаксичної організації поетичної мови є праці О. Бистрової, Ю. Вольської, Л. Голоюк, І. Гольтер, Д. Данильчука, А. Загнітка, Т. Ліштаби, Т. Огаренко, А. Поповського та ін. Як виявилось під час аналізу наукових праць окресленої царини, синтаксична організація поетичної мови збірок Михайла Каменюка ще не була об'єктом спеціального дослідження, тому розвідки в цьому напрямку видаються цікавими та своєчасними. Таким чином, актуальність теми дослідження мотивована потребою докладного, різнорівневого, глибинного вивчення синтаксичної організації поетичного доробку поета, що становить самобутнє, оригінальне явище в історії національної, культурно-мистецької, лінгво-естетичної думки.

Мета дослідження – виявити й охарактеризувати специфіку синтаксичної організації поетичної збірки Михайла Каменюка «Пісні ніжного волоцюги», встановити конкретні прийоми організації художньої

образності на синтаксичному рівні, дібрати ілюстративний матеріал, який би розкривав мовну манеру письма поета.

Окреслена мета дослідження зумовила постановку та розв'язання таких **завдань**:

– здійснити ґрунтовний аналіз синтаксичної організації поетичного мовлення М. Каменюка;

– проаналізувати способи морфологічного вираження головних членів речення в простих синтаксичних конструкціях автора;

– схарактеризувати частотність уживання та стилістичну роль інверсованих синтаксичних конструкцій в аналізованій поезії;

– описати особливості функціонування в поетичному мовленні неповних синтаксичних конструкцій.

Методологія дослідження. При аналізі поетичної збірки М. Каменюка «Пісні ніжного волоцюги» було використано загальнонаукові методи досліджень: аналіз і синтез як теоретичні методи-операції – при встановленні основних тенденцій розгортання естетичного та літературознавчого дискурсу поезії; абстрагування та конкретизація як теоретичні методи операції – при осмисленні феномену поетичного твору та його буття в площині теоретичної характеристики; дедуктивно-індуктивний метод як пізнавальна дія – при мислетворчості від емпіричного досвіду сприйняття структури поетичного тексту та його розуміння до певних теоретичних узагальнень (індукція), а від них – до інших явищ і процесів, на осягнення яких поширюються отримані шляхом узагальнення теоретичні положення (дедукція). Крім загальнонаукових методів, дослідження доповнюється зверненням до формального методу, що дозволяє розглядати форму літературного твору як сукупність прийомів в аспекті їхнього естетичного впливу на читача; структурально-семіотичного методу, скерованого на характеристику структури поетичного тексту, підпорядкованої завданню здійснення естетичної комунікації між автором і читачем; методу цілісно-системного опису феномену поетичного твору та його буття; методу статистичних підрахунків – при встановленні кількості синтаксичних одиниць певного типу та їх кількісних співвідношень в поетичному мовленні.

2. Синтаксична організація поезії Михайла Каменюка

Як зауважує Ю. Калашник, синтаксична організація – невід’ємна частина художньої палітри творів. Поетичний синтаксис підпорядкований віршованому розміру, але разом з тим пов’язаний зі структурою думки, втіленої в художньому образі [8, с. 209].

Структурні та стилістичні особливості синтаксису поетичного мовлення роблять мовленнєву творчість кожного митця оригінальною, відображаючи його настрій і світосприйняття. Їхня значна роль пояснюється певними важливими факторами. На думку С. Єрмоленка, синтаксична своєрідність віршового мовлення не вичерпується поняттями фігурального чи поетичного синтаксису. Вона здатна охопити всю синтаксичну організацію вірша, усю його композиційну єдність, тобто весь закінчений поетичний твір [6, с. 3-4].

Услід за Л. Близнюк зауважимо: між авторським поетичним стилем і синтаксичною побудовою тексту існує тісний взаємозв’язок, відтак жанрова структурованість віршованого тексту не є найважливішою його ознакою. Синтаксична організація поетичних творів демонструє ставлення митця до повідомлюваного за допомогою складних поетичних тональностей, специфічної ритміки, експресивної модальності речень, добору певної доречної структури за будовою [1, с. 44].

У поетичних творах збірки «Пісні ніжного волоцюги» М. Каменюк використовує синтаксичні одиниці різноманітні за будовою й за функціонально-стилістичними особливостями. Це стосується як простих і складних речень як основних найуживаніших синтаксичних одиниць мовного потоку, так і складних синтаксичних конструкцій. Так, на сторінках аналізованої збірки налічуємо 995 синтаксичних одиниць, з-поміж яких простих речень – 479 (48,1%), зокрема простих двоскладних речень – 278 (58%), простих односкладних речень – 163 (34%), простих неповних речень – 39 (8%), складних речень – 497 (49,9%), зокрема складносурядних речень – 61 (12,3%), складнопідрядних речень – 107 (21,5%), складних безсполучникових речень – 150 (30,2%), складних багатокомпонентних речень з різними типами зв’язку – 142 (28,6%), речень з прямою мовою – 37 (7,4%). Крім того, натрапляємо на 19 синтаксичних конструкцій (2%), які є результатом специфічної авторської мовотворчості і які неможливо однозначно кваліфікувати до будь-якого із названих

вище типів синтаксичних одиниць без ретельного аналізу та детальних коментарів.

До стилістичних ресурсів простого речення в поетичних текстах передусім належать способи вираження головних і другорядних членів, способи зв'язку між ними, порядок слів у реченні та відсутність необхідних для структури певного типу синтаксичних конструкцій членів речення.

3. Особливості вираження головних членів речення в поезії М. Каменюка

У поетичних творах М. Каменюка структура простих двоскладних речень традиційна. Підмети переважно прості, виражені загальними або власними назвами іменників у називному відмінку у формі однини або множини: *Зате мої хижі очі світаються у пільмі* [9, с. 134]; *Як золотий ласкавий водоспад, волосся освітило весь автобус* [9, с. 137]; *Чомусь думки розбіглися невлад* [9, с. 137]; *...у квіту потопі черешням хіба знадобиться Ной?* [9, с. 7]; *Знов світиться біла дорога в зухвалих очах моїх* [9, с. 7].

Підмети не іменникової форми вираження виконують певну стилістичну функцію, насамперед підтримуючи в поетичних текстах експресивно-емоційний тон. Особові займенники, які, як правило, постають як еквіваленти іменників у постпозиції, використовуються в аналізованій поезії з метою уникнення тавтології, підтримання ритму та мелодики вірша: *Яка Ви гарна, Господи!* [9, с. 10]; *Серед пилу, в розсохлому домі він самотність свою допива* [9, с. 100]; *Вона така одна* [9, с. 24]; *Тоді вона ще не була* [9, с. 43].

Крім того, займенниковий підмет, виражений особовим займенником, унаслідок ампліфікації увиразнює віршований твір, посилює його експресивність: *Я – острів, гострих скель могутня креши* [9, с. 14]; *Будем з тобою навек ми трояндою тою обвити* [9, с. 85]; *Ти прийдеш на побачення з поетом, йому і незнайома, і чужа* [9, с. 182]; *Іншої зірки чому ти?* [9, с. 11]; *Воно лиш натякає* [9, с. 60]. Як показують результати спостережень за мовним матеріалом, найтиповішими формами займенникових підметів у віршах М. Каменюка є особові займенники *я* і *ти*.

У ролі займенникових підметів здебільшого в риторично-питальних реченнях часто в поезії автора вживається питальний займенник *хто*: *Хто випестив оці божественні долоні?* [9, с. 58]; *Хто осудить нас чи оправдає?* [9, с. 121]; *Стане хто із серцем нарівні?* [9, с. 121]; *Це хто Вас гукає далеко, засушена квітко?* [9, с. 121]; *Це хто Вами тужить і сіє тужливі пісні?*... [9, с. 126]. Синтаксичні конструкції такого типу викликають певну експресію, ілюзію розмови, специфічного діалогу, що начебто відбувається в присутності читача й за його участю.

У виявлених у збірці простих реченнях також часто трапляються займенникові підмети, виражені вказівними та означальними займенниками *цей, такий, весь*: *Це – моє щоденне свято* [9, с. 36]; *Це для мене – у горло свинець!* [9, с. 165]; *...що це було?* [9, с. 175]; *Це – музика в природі* [9, с. 176]; *Але хіба таке в житті буває?* [9, с. 140]; *Казкових начитавшись книжок, всі виробили звички антивовчі* [9, с. 141]; *О, чом за цими буднями проклятими Все постає, як кажуть, без прикрас!..* [9, с. 180].

Займенникові підмети, виражені складними за будовою неозначеними займенниками *щось, хтось*, надають поезії ефекту таємничості, казковості, незвичайності: *Щось біля хати в нас оживе – нерви глибин землі* [9, с. 22]; *Щось в тобі таке дитяче, В затінковій вій* [9, с. 23]; *Щось до місяця спів затягло* [9, с. 64]; *Пісні золото-синьої хтось насипав згори* [9, с. 178].

Речення із займенниковими підметами, вираженими заперечним займенниками *ніхто*, надає контексту урочистості, передає стійкість помислів та упереджень ліричного героя: *Й нічого у тому чеканні Ніхто уже не одбере* [9, с. 176]; *Ніхто не назове вже Україною Тебе одну – і грішну, і святу* [9, с. 180].

Поодинокими випадками вираження простих підметів в аналізованій поезії є субстантивовані прикметники та займенники: *Хоробра й боязка, і трепетна, і мила По моїм серцю в мандри вируша* [9, с. 57]; *Кинула любима* [9, с. 148]; *Чи є ще де така?* [9, с. 10].

Також натрапляємо на приклади простих речень, в ролі підметів у яких є особові форми дієслів та інфінітиви, що набувають часткової субстантивації: *Обіймаєш поета – обіймаєш багаття* [9, с. 21]; *Боятися – це правило чи звичка життя в чеканні нездійснених мрій?* [9, с. 181].

Простий підмет в аналізованій поезії інколи ускладнюється повторенням тієї самої форми, частками, займенниковими формами в ролі підсилювальних часток, напр.: *Може, справді усе це – даремно?* [9, с. 66]; *Торкало в серце щось таке, як тятюва* [9, с. 155].

Складеним підметам властива семантична єдність компонентів, що ґрунтується на обов'язковій лексичній сполучуваності слів. Такі підмети є синтаксично неподільними словосполученнями, головне слово яких обов'язково вимагає залежної словоформи. М. Каменюк у своїх віршах неактивно використовує форми складених підметів, серед яких натрапляємо на кількісно-іменникові сполуки, що становлять поєднання кількісних числівників з іменниками в називному чи родовому відмінках: *І світили усе наді мною дві маленькі зорі* [9, с. 55]; *Тисячу літ пролетить навскач в вічності по прямій* [9, с. 92]; а також на підмети, у яких синтаксично головне слово має послаблену номінативність: *Чи ж провидіння знак привів мене сюди?* [9, с. 58]; *Тче безвиході нить біль святого вірша* [9, с. 59]; *Хай мариться нам серед сивих снігів приручення звірів, ловитва птахів* [9, с. 63]; *Йй відпливає хатин цих флотилія по Чумацьковім Шляхові в рай* [9, с. 64]; *Нас просіває на ситечку сили веління святе* [9, с. 73].

Цікавим для синтаксичного аналізу, на нашу думку, є проста за будовою синтаксична одиниця, у якій функцію підмета виконує речення: *А з екрана спливає «ол райт!»* [9, с. 183].

Типовими для поетичної мови М. Каменюка є прості присудки, виражені різними способовими та часовими формами дієслова. Вони переважно не несуть емоційного навантаження, а передають модально-часову сутність висловлення: *Знов квіти несподівано, як Ви, з'явилися з-під крижаного снігу...* [9, с. 9] (перебування у початковому стані); *Сосни збіглися до війська* [9, с. 36] (кінець дії); *Я шукав тебе терпляче По планеті всій* [9, с. 23]; *Від неї я живу* [9, с. 24] (тривалий незавершений процес); *Немов корова, в ній диха вода – свята корова віків* [9, с. 22] (теперішній час); *Із жовтневого листя оргій, із багать я тобі надарую гордій безліч плать* [9, с. 17]; *Це ж які слова чудові Знов наснить зима!..* [9, с. 23] (майбутній час доконаного виду); *І будуть криничні зорі тобі снитись великі й малі* [9, с. 22] (майбутній час недоконаного виду). Характерним для поетичної мови М. Каменюка є часте вживання наказового способу дієслова різних семантичних

відгінків у функції присудка у двоскладних реченнях: *Моя журба нехай тебе мине* [9, с. 176]; *Циганські дукати на плаття нашій ти* [9, с. 54] (прохання-вимога); *Од світлого слова устами тремти, та не приручайся, будь вільною ти* [9, с. 63] (прохання-заклик); *Будь ти трава, неторкана косою, будь ти трава і так мене мани* [9, с. 61] (благання).

Непоодинокі випадки вживання в аналізованій поезії умовного способу у функції простого присудка: *Я б вас поніс на татову могилу і на могилу старшої сестри* [9, с. 140]; *Я б з вами бачив маму ще живою...* [9, с. 140].

Крім двоскладних речень, присудок у яких виражається формами дієслів теперішнього, минулого і майбутнього часів, наказового та умовного способів, у віршах М. Каменюка натрапляємо також на прості присудки, виражені фразеологізмами дієслівного типу: *Я вже не маю сили для підкопу* [9, с. 142]; *Ми ходимо кругами* [9, с. 176]; а також інфінітивом, який є еквівалентом особового дієслова: *Втіха єдина – напитися найлюбішого із імен, потім в світу прощення просити за малу крапельночку свята* [9, с. 87].

Також досить поширеним серед двоскладних речень у поезії М. Каменюка є простий нульовий присудок, що позбавлений формальних ознак, оскільки не має лексичного вираження. Такі речення є двоскладними. У них звичайно наявна обставина місця, що вказує на синтаксичний зв'язок з морфологічно невираженим, тобто нульовим присудком: *Деся у плавнях золота змія, срібнее жало* [9, с. 48]; *Де ви тепер?* [9, с. 140]; *Із голубих застелених долин пухнаста путь* [9, с. 147]; *Із голубих застелених долин пухнаста путь* [9, с. 147]; *Он за вигоном – всевіту край* [9, с. 64]. У наведених двоскладних реченнях присудок морфологічно не виражений. Але зауважимо, що такі речення є варіантами двоскладних речень з матеріально вираженим присудком, які в лінгвістиці трактують як неповні еліптичні речення.

Значно менше в кількісному відношенні в аналізованих простих реченнях у поезії М. Каменюка є синтаксичних одиниць зі складеними двоелементними присудками. Ураховуючи їх структуру, такі присудки поділяють на два типи: складений дієслівний та складений іменний.

Більшою частотністю уживання в творчості автора відзначається складений іменний присудок, який, як відомо, складається з дієсло-

ва-зв'язки та іменної частини. Цей присудок різноманітний за морфологічним вираженням. Як узагальнює Л. Коваль, компонентами його є предикативне ім'я, виражене іменем будь-якої форми, в поєднанні з особовими формами дієслова-зв'язки. Різні форми іменників, прикметників, займенників, числівників, дієприкметників виступають у ролі іменної частини складеного іменного присудка [10, с. 69]. Дієслово-зв'язка, виражаючи граматичне оформлення складеного іменного присудка, є показником синтаксичних категорій часу і способу, а також узгодження присудка й підмета в числі й особі. Присудок такого типу становить єдність, репрезентовану службовим словом (зв'язкою), що вказує на час і спосіб, і повнозначним словом – іменем у формі певного відмінка, що є основним компонентом складеного іменного присудка.

У минулому і майбутньому часі, умовному і наказовому способі зв'язка **бути** в поезії М. Каменюка вживається регулярно: *Я ворогові й другові був рад, через обох не раз ковтав серце* [9, с. 69]; *Якби ж перед всім цим не був я один!...* [9, с. 74]; *Будем з тобою навек ми трояндою тою обвиті* [9, с. 85]; *Та ви були не ті* [9, с. 139].

Часто в аналізованій поезії трапляються складені іменні присудки з нульовою зв'язкою бути в теперішньому часі: *Меч і троянда – два полюси, колір шукають один* [9, с. 73].

Мовознавці виділяють такі моделі складеного присудка з нульовою зв'язкою: нуль-зв'язка + іменник у називному відмінку; нуль-зв'язка + іменник у родовому відмінку; нуль-зв'язка + іменник у знахідному відмінку; нуль-зв'язка + іменник в орудному відмінку; нуль-зв'язка + іменник у місцевому відмінку; нуль-зв'язка + прикметник; нуль-зв'язка + числівник; нуль-зв'язка + прислівник; нуль-зв'язка + фразеологізм [10, с. 70]. М. Каменюк найчастіше використовує присудок типу «нуль-зв'язка + іменник у називному відмінку», який виражає постійну ознаку чи властиву підметові якісну характеристику: *Лише тому матерія – мій ворог* [9, с. 16]; *Лише тому матерія – мій друг* [9, с. 16]; *Світ для тебе – карета в непорочне зачаття* [9, с. 21]; *Та кривавий місяць над рікою – серце ночі, вирване рукою* [9, с. 35]; *Зала чекання, зала чекання – душ мимолотне чайне черкання* [9, с. 37].

Часто в аналізовані поезії при нульовій зв'язці до складу присудка входить частка **це**: *Поезія – це механізм нудьги* [9, с. 152]; *Поезія – це оправдання вбивці* [9, с. 152]; *Боятися – це правило чи звичка життя*

в чеканні нездійснених мрій? [9, с. 181]. Крім того, можемо фіксувати, що при іменному складеному присудку в називному відмінку часто вживається слово **як**: *Твоє життя як молода легенда* [9, с. 20]; *Той крові клич – про це ти знай! – мов клич печалі* [9, с. 43]; *Осінній дощ – як музика судьби, як давній друг, приходять знов і знову* [9, с. 97].

У ролі іменної частини складеного іменного присудка М. Каменюк уживає також прикметники або дієприкметники, які передають якісну характеристику підмета й уживаються переважно в формі називного відмінка: *Ліс повен смутку і печалі, як очі вранішні твої* [9, с. 48]; *Я – грішний* [9, с. 51]; *Може, справді вона незаконна – ця невчасна, палюча, іконна, ця болюча, пекуча, спокутня, не сьогоднішня і не майбутня* [9, с. 66]; *Я – мічений* [9, с. 70]; *Я – стріляний і січений, яскравий, непомічений* [9, с. 70]. При прикметниках поет часто використовує займенники, що входять до іменної частини та підсилюють емоційність та образність віршів: *Яка Ви гарна, Господи!* [9, с. 10]; *Яка Ви вічна, Господи!* [9, с. 10]; *Яка безсонна Ви!...* [9, с. 10]; *Ці дні такі чудові* [9, с. 20]; *Яка гірка трави зелена кров!..* [9, с. 152]; *Чому твоє обличчя все незнаніш?* [9, с. 179].

У реченнях з нульовою зв'язкою у ролі іменної частини в поезії М. Каменюка зрідка вживаються й числівниково-іменникові словосполучення з кількісними числівниками: *Пам'ять моя – 1 млн. коханомегабайт* [9, с. 183]; *Пристрасть моя – 2 млн. любимоднів* [9, с. 183].

Поодинокими є приклади вживання в аналізованій поезії при нульовій зв'язці іменної частини, виражені займенниковими прикметниками в називному відмінку: *Такий я сам-самісінький...* [9, с. 172]; прислівником: *Все гаразд, мій любисточку...* [9, с. 183]; фразеологізмом іменного типу: *Я з тобою як злодій в законі* [9, с. 86].

Інший тип складеного двоелементного присудка – складений дієслівний присудок – у творчості М. Каменюка уживається значно рідше. До його структури, як відомо, входить допоміжне дієслово, що виконує функцію зв'язки, та інфінітив. Допоміжні дієслова є особовими формами фазових і модальних дієслів, які, доповнюючи лексичне значення присудка, виражають його модально-часове значення: *І вчать тихі помисли мої ходити вперше стежкою змії* [9, с. 145] (допоміжне фазове дієслово означає початок дії); *Колись і я вмів фарбувати тишу* [9, с. 122] (допоміжне модальне дієслово зі значенням

можливості дії); *В дитинстві далекім я вміти хотів приручення звірів, ловити птахів* [9, с. 63] (допоміжне модальне дієслово зі значенням бажаності); *Забута троянда ніяк не хотіла всихати – цвіла і цвіла, наче докір комусь і за щось* [9, с. 125] (допоміжне модальне дієслово зі значенням небажаності, неготовності до чогось).

4. Інверсовані конструкції в творчості М. Каменюка

Вагомий чинник поетичного синтаксису М. Каменюка – порядок слів. Крім власне стилістичної функції, порядок слів є однією зі стильових ознак індивідуальної манери мовлення, яку можна визначити, розмежувати за наявністю, кількісною перевагою певного типу словорозташування. В аналізованих поетичних текстах автора експресивно-емоційне виділення слова в реченні пов'язане з явищем інверсії.

Типовим для поетичного синтаксису М. Каменюка є зворотний порядок розташування головних членів речення, за якого присудок передє підметові: *Невже і з тебе стане тільки порох?* [9, с. 16]; *Знову укупі і знову чекають в залі чекання Авель і Каїн* [9, с. 37]; *Може, знову, наснивши далеч свою, десь народимось я і Троя* [9, с. 40]; *Тихо росте трава* [9, с. 59]; *У верболозах бродять тумани* [9, с. 61].

Інверсія, що має експресивно-стилістичне значення, як зазначає Л. Голоух, «супроводжується особливим наголошенням назви ознаки, яка формально перебуває в постпозиції стосовно назви явища, особи тощо» [4, с. 68]. Такий словопорядок створює специфічну тональність поетичного стилю М. Каменюка й перетвореної на його тлі схвильованої усно-розмовної інтонації: *Мені до серця заплелись хміль дикий і ожина* [9, с. 43]; *...у квіту потопі черешиям хіба знадобиться Ной?* [9, с. 7]; *По кущів ліхтарях утікаю в твоє казино по отруту повійки* [9, с. 79]; *Моя любов – з терня вінок* [9, с. 102]; *В очах дитячих мрія спочиває* [9, с. 107].

Розмовні типи конструкцій з інверсованими означеннями відтворюють спонтанність усного мовлення, створюючи ефект виникнення спочатку основного предмета думки, а пізніше – його атрибутів, що характеризують і увиразнюють цей предмет: *Я ж люблю і ночую в папороті молодій* [9, с. 134]; *Доки мене пектиме усмішка бліда?* [9, с. 181]; *Ти – живиця жива* [9, с. 59]; *Благословляю сміх твій, шепіт, рух!* [9, с. 16]; *Знов світиться біла дорога в зухвалих очах моїх*

[9, с. 7]; *Я змію **ту** чарами візьму за недовгий вік* [9, с. 48]. На думку С. Єрмоленко, характерно, що більшість експресивно-стилістичних типів словорозташування розподіляються між полюсами поетичності й розмовності, тобто стилістична маркованість порядку слів стає джерелом виникнення додаткових колоритів мовлення [7, с. 121].

Діюстиль М. Каменюка активізує постпозитивні означення – займенники з прикметниками. Їх постпозиція в поетичному мовленні пов'язана з увиразненням явищ, ознак понять: *Усмішка **твоя весела** про все мені розповідь* [9, с. 159]; *Не одірвусь очима од променів **чистих твоїх*** [9, с. 67]; *Чого іще, душе **моя уперта?*** [9, с. 181].

Постпозитивні інверсійні означення, в ролі яких виступають займенники та прикметники, часто вживаються в емоційних звертаннях, створюючи своєрідну ритміко-інтонаційну мелодіку поетичного твору: *Бузино, бузино, чарівнице **моя** – бузино!.. Як стомилась душа від пера, від числа, від лінійки!..* [9, с. 79]; *Смутку річки **осінньої**, не жури, не жури* [9, с. 178]; *Ой, січню **мій**, січню, запали мні свічу* [9, с. 166]; *Життя моє, щире спасибі – за щастя, за горе, за все!..* [9, с. 163]; *Вересоньку **винний**, розчинись льохами, дай покажаю, сівши за столами* [9, с. 168]. Крім того, постпозитивність означень в аналізованих прикладах вносить відтінок риторичності, чим досягається речитативний лад віршів, їх фольклорна епічність.

У поетичній мові М. Каменюка зафіксовано різні типи лінійно-динамічних експресивних структур із дистанційним розташуванням означення й означуваного слова: *Вперше **муку** пізнав я **свою*** [9, с. 50]; *В жіночих **очах** я шукав себе **світлик** і вишень вустами торкався **розквітлик** я, **грішний*** [9, с. 51]; *Струмок простий **твої** озолотили **ноги*** [9, с. 57]; *І ходить **місяць** над тим селом, **біліший за молоко*** [9, с. 65]; *Може, справді – і **перша**, й **остання** Ворухнеться під серцем **дитина**, чи на осуд, чи на оправдання* [9, с. 66]; ***Червонощокість** з ними йде **калин*** [9, с. 146].

Услід за Л. Голоюх узагальнимо, що зміна місця узгодженого означення, віддалення його від означуваного іменника в поетичному мовленні сприяє його увиразненню в тексті, впливає на семантичні домінанти висловленої думки [4, с. 68].

Стилістичне увиразнення поезії М. Каменюка часто досягається заміною місця та форми вираження й інших другорядних членів

речення. Наприклад, постпозиція прямого додатка по відношенню до присудка, вираженого перехідним дієсловом: *Я Вам щасливе під ноги простелю, дім Ваш наповню трояндами вицертъ* [9, с. 33]; *Я з кожною заручений і кожному доручений* [9, с. 70]; *Утрачена зірко, тебе я не кликав за свідка* [9, с. 126]; *Я в цім хліві усе в собі потовк в капкані від всесвітнього потоку* [9, с. 142]; *Та замість мене вірші і листи по небу пишуть котики вербові* [9, с. 151].

Як зазначає Ю. Вольська, інверсія прямого додатка разом з присудком утворюють ніби одну ритмомелодійну одиницю, в межах якої відбувається зміна наголошень, експресивне вирізнення, смислове увиразнення винесеного в препозицію додатка [3, с. 240]. Препозитивні додатки для підсилення емоційності можуть супроводжуватися означеннями: *Твого «люблю» я уже не злякаюсь, в залі чекання за скоєне каюсь* [9, с. 37]; *Куделі срібні носить вітрогон* [9, с. 147]; *Чужим серцям, чужій сирітській долі віддав я все, нічого не беріг* [9, с. 156]; *Вже у моїй Григорівці без мене скіфські корони несуть будяки* [9, с. 173]; *Чому той жаль негода не покрила?* [9, с. 179].

Препозитивні додатки вносять у поетичний твір елементи фольклорно-оповідного колориту. Це забезпечується ще й кінцевою позицією дієслова-присудка. *В тебе і так вітри усі влелись* [9, с. 181]; *Словом я тебе зігрію, Обцідную твоє личко, На плечі твоїм помрію, Чорноброва електричко!* [9, с. 36]; *Цей надріз на жіночому тілі до безумства мене доведе; тебе ще ця дорога не стомила – від раю до страшною глибини?..* [9, с. 50]; *Я вами не засмічений* [9, с. 70].

Так, на основі аналізу місцерозташування другорядних членів речення відносно слів, від яких вони залежать, можемо стверджувати, що ще однією із характерних ознак поетичного синтаксису М. Каменюка є інверсія прямого додатка.

5. Неповні синтаксичні одиниці в поезії М. Каменюка

Крім того, поетичний синтаксис автора представлений простими реченнями різних структурних типів – односкладними та неповними двоскладними. Їх особливості збагачують синтаксичний потенціал поетичної мови й підкреслюють стилістично заданий контекст. Зміст і стилістична інтерпретація неповних двоскладних та односкладних речень розкриваються на тлі більш широкого контексту в цілому.

Текст з такими типами синтаксичних одиниць взаємодіє з іншими структурами, створюючи певну стилістичну картину. Як стверджує І. Гольгер, завдання неповних синтаксичних конструкцій в поетичних текстах – «сигналізувати уяві читача про певні образи, почуття, емоції, але не описувати їх» [5, с. 92]. Такі речення змушують співпереживати, надихають на роздуми, будять уяву та думку. За їхньою допомогою автори змальовують швидку зміну подій, передають велику емоційну напругу.

Як відомо, неповні речення – речення, в яких одна з ланок їхньої будови не вимовляється, однак фіксується свідомістю. Неповні речення в творчості М. Каменюка зумовлені потребами комунікації між автором і читачем, бо дають змогу висловлювати думку економно, як того вимагають особливості віршування, без зайвих повторень і водночас зрозуміло. На їх утворення в поезії автора впливають здебільшого власне мовні чинники, які ґрунтуються на формах слів, що своєю роллю вказують на семантику та морфолого-синтаксичні особливості неназваних членів. Якщо в повних реченнях усі позиції матеріально виражені, то в неповних, що будуються за тією самою моделлю, деякі члени речення формально відсутні, однак утримуються в свідомості, є необхідними складниками і беруть участь в організації неповних речень. Отже, можемо стверджувати, що неповні речення є ущільненими варіантами повних, уживання яких в поезії логічно обґрунтовується.

Пропущені члени речення в неповних синтаксичних конструкціях можуть установлюватися: з попередніх і спорадично з наступних речень: *Може, справді вона незаконна – ця невчасна, палоча, іконна, ця болюча, пекуча, спокутня, не сьогоднішня і не майбутня. З «до запитання» рідко листами, з винуватими рідно вустами, утішаюча довго й невітшно, поспішаюча вижити грішно* [9, с. 66]; *Уперше в похміллі. Вперше муку пізнав я свою* [9, с. 50]; зі структури та змісту самого неповного речення: *Он за вигоном – всесвіту край* [9, с. 64]; *Дорогий, ніжночуйний, як в Парижі, як в Ніцці, мій солом'яний чубчик на розумній голівці* [9, с. 21]; *Над зелену кладку – кучеряві брости* [9, с. 167]; з конкретної обстановки (ситуації) мовлення, що характерно для розмовного та епічного художнього мовлення. Результати аналізу мовного матеріалу дозволяють стверджувати, що функціонування неповних

речень в аналізованій поезії зумовлюється контекстом та структурою і змістом самих неповних речень. Саме ці показники в синтаксисі сучасної української мови взято за основу класифікації неповних речень.

М. Каменюк широко використовує неповні контекстуальні речення, тобто такі структури, в яких пропущений член (члени) визначається з контексту, переважно з попереднього речення. Найчастіше це речення з неназваним підметом: *Ідуть сніги. Сніги ідуть. Ідуть* [9, с. 147]; *Життя моє, щире спасибі – за щастя, за горе, за все!... За гори, за ріки чудові, пустелі, сади навкруги, за подих бентежний любові й мої перед нею борги* [9, с. 163]; *ПЕРШИЙ СНІГ Потоне у асфальтовій руці, у ринви закують його будинки. Десантом – на присілки, на міста летить, фарбує все старе святково. Цілюючи калину у вуста, ялині шепче легковажне слово* [9, с. 122]; *Ім'я є на світі єдине, воно недосяжне, як мрія, високе моє, лебедине – Марія!... Прадавнє, як Снивода, Либідь, холодних з дороги зігріє, утомлених серцем окрилить – Маріє...* [9, с. 27]; *Але для радості й мук, щастя і лиха тче павутину павук. А павучиха?..* [9, с. 94].

Нерідко одночасно пропущені головні і другорядні члени в двоскладних та односкладних реченнях: *Білу, як світання, вишиту у хрестик* [9, с. 167]; *І світили усе наді мною дві маленькі зорі. Мов ціловані груди* [9, с. 55]; *Засушена квітка привиділася у тумані. Навіщо? Навіщо?* [9, с. 126].

Широко представлені в поезії М. Каменюка також еліптичні речення – структури, в яких неназваний член не визначається з контексту та обстановки мовлення, а зумовлюється структурою та семантикою самого речення. Найчастіше пропущеним є присудок двоскладного чи головний член односкладного речення, який устанавлюється лише приблизно. Ці речення вирізняються з-поміж інших своєю синтаксичною будовою, можливістю синонімічного заміщення неназваних членів. Важливу роль у них відіграють другорядні члени (обставини і додатки), завдяки яким можливий еліipsis члена речення чи його частини.

З-поміж можливих різновидів неповних еліптичних речень у поезії М. Каменюка активно використовуються синтаксичні одиниці такого типу з еліipsisом присудка (головного члена односкладного речення) зі значенням дієслова руху, переміщення в просторі, які за структурою переважно поєднують препозитивну чи постпозитивну обставину з

підметом, постпозитивний додаток з підметом: *Десь моє кохання, мов той перелесник* [9, с. 167]; *...і цього сонця помаранч із неба тайстри* [9, с. 99]; *На вітрі космічним життя, як пір'їна, – вузьким каное* [9, с. 52]; з еліпсисом присудка (головного члена односкладного речення), що виражає наказ, побажання тощо: *До Вавілону!* [9, с. 39]; *Якби лише одне оце бажання!..* [9, с. 145]; з еліпсисом присудка (головного члена односкладного речення) зі значенням буттєвого дієслова: *О, цього літа небувалий мед!* [9, с. 14]; *На світі вже Покрова* [9, с. 176]; *Соняхи у серпні, як птахи на серці* [9, с. 168]; *В вікні глибока ніч* [9, с. 100]; *Келих он іще...* [9, с. 35].

Також автор активно використовує конструкції питального характеру з еліпсисом дієслова-присудка: *для кого ці слова?* [9, с. 155]; *навіщо ці слова?..* [9, с. 155]; *Літа мої, куди це ви, літа?* [9, с. 153]; *А серце що?...* [9, с. 60]. Крім того, фіксуємо поодинокі випадки вживання неповних речень з еліпсисом підмета в двоскладному реченні: *Вперше п'янийм* [9, с. 50]; *Небачено білі у повітрі летять де-не-де* [9, с. 50]; та односкладних речень з еліпсисом предикативного слова **можна, треба, необхідно** та ін. здебільшого при наявному інфінітиві: *А ще із брахманами в лабіринтах шахт **ублажать** священного скарабея* [9, с. 39]; *...і повернутися назад, як дві сльозинки...* [9, с. 99].

Отже, неповні контекстуальні та еліптичні речення також визначають особливості поетичного мовлення М. Каменюка.

6. Висновки

Проведене дослідження дозволяє підсумувати, що поетичний синтаксис М. Каменюка характеризується багатством і різноманітністю синтаксичних одиниць, що дозволяють передати психологічний стан ліричного героя й своєрідність бачення зображуваного автором.

Особливістю поетичного синтаксису поезій М. Каменюка є те, що він не лише відображає складну синтаксичну систему української мови, а й демонструє майстерність автора у використанні синтаксичних конструкцій різної структури та смислового навантаження, характер яких включає в себе національні особливості українського усного мовлення. Поетичний синтаксис автора разом з іншими елементами мовної структури створює ритмомелодійну систему віршів, часто близьку до народно-пісенної поезії. Однак для аналізованих пое-

тичних творів характерна художньо-смыслова концентрація вислову, а відшліфованість фрази досягає довершеності. Ритмомелодіку поезій створюють різні мовні засоби, але передусім – це симетрія й повторюваність окремих синтаксичних структур, семантичне виділення особливо важливого слова чи виразу, інтонаційне навантаження фрази тощо. Ці та інші засоби ритмізації становлять одну з найхарактерніших рис поетичного мистецтва М. Каменюка.

Речення і словосполучення у поетичній мові – це не тільки синтаксичні одиниці, а насамперед одиниці образно-структурні. Особливо відчувається це в побудові речень, строф, архітектоніці цілих творів. Поетичний синтаксис М. Каменюка представлений лінійно-динамічними структурами з особливим словорозташуванням: інверсія, віддалення узгодженого означення від означуваного іменника та ін., а також неповними еліптичними та контекстуальними конструкціями. У контексті дослідження синтаксичних домінант ідіостилно автора варто розглянути й інші одиниці поетичного синтаксису: побудови, співвідносні з реченням, односкладні речення тощо. Поглибленого вивчення, вважаємо, потребують й інші синтаксичні одиниці, майстерно введені митцем у канву поетичних текстів. Доречним надалі буде аналіз інших стилістичних фігур і прийомів, які творяться на основі синтаксичних засобів поетичного тексту, зокрема риторичних запитань, синтаксичного паралелізму, та співвіднесення їх із ключовими позиціями світогляду поета.

Список літератури:

1. Близнюк Л. М. Семантико-комунікативна та естетична функції поетичного синтаксису. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2011. № 936. Вип. 61. С. 42–46.
2. Бублейник Л. В. Особливості художнього мовлення : навчальний посібник. Луцьк, 2000. 177 с.
3. Вольська Ю. Особливості поетичного синтаксису Миколи Никончука. *Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем*. 2013. Вип. 24. С. 239–242.
4. Голоюх Л. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. 2014. Вип. 1. С. 63–69.
5. Гольтер І. Особливості синтаксичної організації мови поетичних творів Г. Чубач (на матеріалі книжки поезій «Хустка тернова»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 29. Т. 1. 2020. С. 90–96.
6. Єрмоленко С. Я. Синтаксис віршової мови (на матеріалі української радянської поезії). Київ : Наукова думка, 1969. 94 с.

7. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наук. думка, 1982. 210 с.
8. Калашник Ю. І. Особливості поетичного синтаксису творів Миколи Вінграновського. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Філологія. 2013. № 1080. Вип. 69. С. 209–213.
9. Каменюк М. Пісні ніжного волоцюги. Київ : Ярославів Вал, 2010. 192 с. URL: <http://surl.li/owubca> (дата звернення 03.07.2024).
10. Коваль Л. М. Модульний курс синтаксису простого речення в українській мові. Вінниця : Книга-Вега, 2010. 293 с.

References:

1. Blyzniuk L. M. (2011) Semantyko-komunikatyvna ta estetychna funktsii poetychnoho syntaksysu [Semantic-communicative and aesthetic functions of poetic syntax]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia : Filolohiia*. no. 936, vol. 61, pp. 42–46. (in Ukrainian)
2. Bubleinyk L. V. (2000) Osoblyvosti khudozhnoho movlennia : navchalnyi posibnyk [Features of Artistic Speech]. Lutsk, 177 p. (in Ukrainian)
3. Volska Yu. (2013) Osoblyvosti poetychnoho syntaksysu Mykoly Nykonchuka. [Features of Mykola Nykonchuk's Poetic Syntax]. *Volyn-Zhytomyrshchyna. Istoryko-filolohichni zbirnyk z rehionalnykh problem*, vol. 24, pp. 239–242. (in Ukrainian)
4. Holoiukh L. (2014) Dominanty poetychnoho syntaksysu Lesi Ukrainky [Dominants of Lesya Ukrainka's Poetic Syntax]. *Linhvostylistychni studii*. vol. 1, pp. 63–69. (in Ukrainian)
5. Holter I. (2020) Osoblyvosti syntaksychnoi orhanizatsii movy poetychnykh tvoriv H. Chubach (na materialy knyzhky poezii «Khustka ternova») [Features of the Syntactic Organization of the Language of Poetic Works by H. Chubach (Based on the Book of Poems «The Thorn Handkerchief»)]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, vol. 29, T. 1, pp. 90–96. (in Ukrainian)
6. Yermolenko S. Ya. (1969) Syntaksys virshovoi movy (na materialy ukrainskoi radianskoi poezii) [Syntax of the Poetic Language (Based on the Material of Ukrainian Soviet Poetry)]. Kyiv : Naukova dumka, 94 p. (in Ukrainian)
7. Yermolenko S. Ya. (1982) Syntaksys i stylistychna semantyka [Syntax and Stylistic Semantics]. Kyiv : Naukova dumka, 210 p. (in Ukrainian)
8. Kalashnyk Yu. I. (2013) Osoblyvosti poetychnoho syntaksysu tvoriv Mykoly Vinhranovskoho [Features of the Poetic Syntax of Mykola Vinhranovskyi's works]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriia : Filolohiia*, vol. 1080, T. 69, pp. 209–213. (in Ukrainian)
9. Kameniuk M. (2010) Pisni nizhnogo volotsiuhy [Songs of the Gentle Tramp]. Kyiv : Yaroslaviv Val, 192 p. Available at: <http://surl.li/owubca> (accessed June, 2024). (in Ukrainian)
10. Koval L. M. (2010) Modulnyi kurs syntaksysu prostoho rechennia v ukrainskii movi [Modular Course of Simple Sentence Syntax in the Ukrainian Language]. Vinnytsia : Knyha-Veha, 293 p. (in Ukrainian)